

УДК 378.015.31.041:37.011.3

DOI 10.31652/2415-7872-2022-69-45-51

ОЛЬГА АКІМОВА

orcid.org/0000-0001-6988-6258

sopogov@ukr.net

доктор педагогічних наук, професор,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
вул. Острозького, 32, м. Вінниця

МИКИТА САПОГОВ

orcid.org/0000-0002-0046-7650

nikitasapogov23@gmail.com

доктор філософії, Вінницький державний
педагогічний університету імені Михайла
Коцюбинського
вул. Острозького, 32, м. Вінниця

АЛЛА МЕЛЬНИК

orcid.org/0000-0003-0598-9084

al_la_melnyk@ukr.net

аспірантка, Вінницький державний
педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
вул. Острозького, 32, м. Вінниця

КАТЕГОРІЯ ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ВИКЛАДАЧА В КОНТЕКСТІ РІЗНИХ ОСВІТНІХ ПАРАДИГМ

У статті висвітлено основні підходи щодо визначення конкретних теорій і моделей, котрі відображають сутнісні характеристики категорії творчого розвитку викладача в контексті різних освітніх парадигм. Розглядаються характеристики приналежності до певної освітньої парадигми у межах трьох пріоритетів: біологічного, соціального та гуманістичного. У статті представлено деякі теорії творчого розвитку особистості: біологізаторський підхід, інтуїтивізм, теорія бісоціації, індивідуальна теорія, аналітична теорія, психоаналітична теорія, гуманістична концепція тощо.

Ключові слова: творчий розвиток особистості; парадигма; освітня парадигма; освітня концепція.

OLHA AKIMOVA

Doctor of Pedagogical Sciences, professor
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynsky
State Pedagogical University,
Ostrozhskoho str. 32, Vinnytsia

MYKYTA SAPOGOV

PHD in Education,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynsky
State Pedagogical University,
Ostrozhskoho str. 32, Vinnytsia

ALLA MELNYK

Postgraduate
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynsky
State Pedagogical University,
Ostrozhskoho str. 32, Vinnytsia

THE CATEGORY OF TEACHER'S CREATIVE DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF DIFFERENT EDUCATIONAL PARADIGMS

The article highlights the main approaches to the definition of specific theories and models that reflect the essential characteristics of the category of the creative development of the teacher in the context of different educational paradigms. The characteristics of belonging to a certain educational paradigm within the framework of three priorities are considered: biological, social, and humanistic. The article presents some theories of the creative development of personality: biologization approach, intuitionism, bisocial theory, individual theory, analytical theory, psychoanalytic theory, humanistic concept, etc. Emphasis is placed on the peculiarities of the interpretation of the concept of creative development of personality in different theories and approaches. Accordingly, in the biologization approach, creative development reflects the process of life and creative activity is based on the principle of self-duplication; the intuitive approach involves ensuring the meaning of life based on human creativity; the biologization concept involves the formation of a creative self-ideal and humanistic concepts are based on the focus on self-actualization and complete humanity.

Key words: creative development of personality; paradigm; educational paradigm; educational concept.

У період глобальних змін у житті суспільства, пов'язаних із процесами глобалізації, інтернаціоналізації та цифровізації всіх соціальних інституцій, особливої актуальності набуває парадигмальний та концептуальний аналіз сучасності, що є регулятором процесів наукового пізнання та розвитку освіти й педагогічної дійсності. У межах нашого дослідження освітня парадигма потрактовується як система фундаментальних концептуально утворювальних педагогічних та методологічних ідей, що забезпечують ціннісну основу освітнього процесу

відповідно до суспільних перспектив та визначають мету, зміст, методичні й технологічні характеристики.

Творчий розвиток викладача розуміємо як процес, спрямований на формування особистісних рис, таких як: бездоганний професіоналізм, педагогічна майстерність, продуктивність творчої роботи; незалежність висловлювань та прийняття самостійних педагогічно обґрунтованих рішень; відкритість розуму й готовність до творчості у професійній діяльності, відкритість до нового і незвичного; толерантність до невизначених педагогічних ситуацій; наявність моральних й естетичних почуттів, прагнення до краси педагогічної дії; винахідливість і самокритичність, незалежність думок, сміливість, енергійність та наполегливість.

Теоретичну основу наукового аналізу категорії творчого розвитку викладача в контексті різних освітніх парадигм в Україні та за рубежом становлять праці, що розкривають питання філософії освіти, психології та педагогіки в їх взаємозв'язку (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, П. Наторп, Г. Спадафора, Л. Хікмен). Методологічні засади провідних концептів різних філософсько-освітніх парадигм викладені у працях Г. Васяновича, М. Махнія, В. Огнев'юка, І. Предборської, Н. Постригач, О. Чумак тощо.

Метою статті є аналіз категорії творчого розвитку викладача в контексті різних освітніх парадигм.

Науковці (В. Андрущенко, І. Предборська) нині звертають увагу на парадигмальне розмаїття щодо критеріїв визначення конкретних моделей та парадигм освіти, котрі відображають різні сутнісні характеристики освітнього процесу. Наявність багатьох філософських та методологічних напрямів, котрі відображають різні концепції та парадигми освіти, передбачає можливість у науковому вимірі висловлювати власну точку зору [9, с. 150] про поліпарадигмальність освітнього простору. Тому перспективною для нашого дослідження є можливість використання основних тенденцій становлення освітніх парадигм за визначеним критерієм з урахуванням основоположних принципів певної філософської течії та визначення категорії творчого професійного розвитку викладача відповідно до різних освітніх парадигм.

Такої ж думки додержуються й інші дослідники (Н. Постригач), які стверджують, що на початку XXI століття розуміння феномену розвитку особистості в освітньому просторі втратило однозначність й наблизилося до поліфонічного звучання. Традиційне уявлення про освіту як механізм передачі або трансляції необхідного соціокультурного досвіду людства все більше набуває ознак визначальної умови становлення особистості, що самостверджується й саморозвивається на основі дидактичної діалогічної взаємодії. «Людина, що постійно навчається» у цій освітній парадигмі розуміється як людина, розвиток й становлення якої відбувається одночасно в умовах як формальної, так і неформальної або інформальної освіти. Автор вважає, що передумовою постмодерного осмислення феномену розвитку особистості в освітньому процесі початку XXI століття слугували ідеї «філософії скасування» (П. Фрейд), ідеї неолібералізму (Дж. Дьюї), котрі певним чином впливали на становлення філософсько-педагогічного осмислення феномену освіти [7, с. 210].

Традиційно до основних критеріїв, що визначають приналежність до певної освітньої парадигми, науковці відносять такі пріоритети: *біологічний* (розвиток особистості як адаптація до життєдіяльності в суспільстві через забезпечення системою знань, умінь та навичок); *соціальний* (розвиток як засвоєння соціального й культурного досвіду, формування особистісних якостей і властивостей); *гуманістичний* (саморозвиток особистісно-професійних якостей на основі суб'єктності та самореалізації) [10].

Розглянемо деякі найбільш актуальні для сьогодення підходи. *Біологізаторський підхід* (Г. Гутман). Творчий професійний розвиток відображає процес життєдіяльності, а творча активність особистості заснована на життєво-творчому принципі самодуплікації, тобто самовідтворення, самостворення. Але така творчість потрактовується прибічниками теорії як виявлення біологічно наданої здатності до творчості на поведінковому рівні, що у подальшому впливає на організацію розумових процесів [2, с. 22].

Творчість особистості Г. Гутман визначав як виявлення біологічної творчості на рівні поведінки, що поступово перетворюється в розумові процеси. Людська творчість репрезентує найвище виявлення принципу само-дуплікації, а продукти творчості розглядаються автором як зовнішнє виявлення природних задатків особистості, наприклад: музика як виявлення емоцій, мистецтво – чуттєвих образів, мова – інтелектуальних понять тощо.

Так людина створює зовнішній світ у межах суб'єктивної діяльності та втілює творчі образи в реальну форму. Виявленням цілісності всіх функціональних структур особистості є інтелект, котрий сприяє саморозвитку всіх компонентів особистісного творчого становлення. У теорії самовідтворення Г. Гутман робить спробу виявити корені творчості у взаємозв'язку двох сторін людської природи – матеріальної та ідеальної. Ця ідея заслуговує на увагу, проте має бути конкретизована [6].

Інтуїтивізм (А. Бергсон, Т. Рібо). Представники цього напрямку дослідження проблеми творчого розвитку особистості центральним питанням вважали розвиток інтуїції, котру протиставляли інтелекту. Оскільки інтелект, на їх думку, характеризується певним механіцизмом, що спроможний забезпечити лише дію; інтелект розпізнає не самі явища або речі, а лише їх відношення та спроможність до практичної дії. На противагу цьому – інтуїція, котра спрямовує інтелект, забезпечує перехід уваги з одного об'єкту на інший, змінює напрям аналізу. Тому інтуїція забезпечує змістовність самого життя особистості, адже в основі інтуїції знаходиться творчий потенціал людини. У межах цього напрямку була зроблена спроба побудувати теорію творчого розвитку, засновану на *генетичному методі*, де було показано як у процесі виховання через розвиток природних здібностей особистість набуває ознак оригінальності. У деяких випадках відзначалася фатальність творчості: особистість творить тому, що потребує цього; відповідно творча потреба є спадково визначеною [1, с. 15].

Інтуїція, на думку А. Бергсона, спрямовує інтелект на конкретний об'єкт уваги, змінює напрям аналізу явища, вона визначає сутність людського життя та творчий потенціал людини. Творчість А. Бергсон пов'язує з можливістю вибору, тому наука позбавлена можливості пізнання сутності творчого процесу, адже в її основі теорія детермінізму. Т. Рібо, на противагу А. Бергсону, будує теорію творчого розвитку особистості на основі нового на той час методу – генетичного, відповідно до котрого ознак творчої оригінальності людина набуває у процесі навчання. Т. Рібо, відзначаючи в основному фатальність творчості, у той же час бачить вплив спадковості [4].

Психоаналіз. Важливою відмінністю або особливістю творчої діяльності представники традиційного психоаналізу визначали специфічну мотивацію, а точніше особливість теорії полягала у виокремленні певного виду мотивації, котра є активатором творчої поведінки. Предметом наукових досліджень у межах психоаналізу були творчі особистості (З. Фройд), які зберігали здатність, що втрачена великою кількістю людей, звертатися до фантазій неусвідомленого. Проведені дослідження підтвердили психоаналітичну гіпотезу, що особистості – художники, тобто творчі люди, можуть балансувати між контрольованим мисленням й неусвідомленими думками [2, с. 25].

Провідними стимулами творчої діяльності людини З. Фройд називав біологічні інстинкти, що формуються під впливом розвитку історичних суспільств. Біологізаторська концепція, котра включала психоаналітичну концепцію творчого розвитку людини, передбачала формування творчого «Я-ідеального». Поступово наукові інтереси З. Фройда змістилися: від індивідуально-біологічного до соціального розуміння творчого розвитку особистості. Відповідно, особистість почала розглядатися як член суспільства або певної соціальної групи, а творчий розвиток людини, яка постійно перебуває під впливом середовища, набуває певних регресивних змін. Адже з'являється феномен загального у розвитку особистості, з'являється так звана «масова людина», у якій зменшуються індивідуальні риси і з'являються властивості, пов'язані з можливістю навіювання. Відтак унаслідок впливу соціуму творча поведінка може втрачатися [3].

Теорія бісоціації (А. Кестлер) у психології творчої діяльності багатьма аспектами продовжує психоаналітичну теорію. Запропонована ідея складається з двох частин: перша включає пропозицію здійснення творчого акту, що є інтерпретацією свідомих й несвідомих процесів, характерних для наукового відкриття, творчого продукту або натхнення до певної діяльності. При цьому всі види творчої діяльності засновані на загальному принципі. Друга частина – це доведення можливості реалізації принципів творчої оригінальності представниками всього живого, особливо людської творчої індивідуальності [2, с. 24].

А. Кестлер [4] пропонує основні положення, що уможливають виникнення творчих синтезів: вербальне мислення є підпорядкованим елементом вирішальної фази творчого акту; мова пов'язує мислителя з реальністю, тому несвідоме з'являється поза мовним процесом; застосування методу спонтанної інтуїції, впливу несвідомого; роль раціональної думки у творчому відкритті є незначною. У своєму дослідженні А. Кестлер доводить генетичну основу творчої діяльності та творчого розвитку особистості, стверджуючи, що «творець – це той, хто творить світ зі своєї власної глибини».

Індивідуальна теорія А. Адлера [1, с. 17] спирається на феномен винятковості як результату впливу факторів спадковості й оточуючого середовища на творчий розвиток особистості та її здатність до творчої діяльності. Вихідною позицією цієї теорії є твердження про здатність кожної особистості до використання власної *творчої сили*, котра уможливує вільну побудову власного життя. Творча сила впливає на особливості сприйняття, пам'яті, уявлення і фантазії, під її впливом людина стає індивідом, здатним до самовизначення. Вищим досягненням теорії А. Адлера є концепція творчого «Я», у котрій втілено принцип активності людського життя, що надає йому значущості. Стиль життя особистості формується завдяки наявності творчих здібностей, при цьому кожна людина здатна вільно створювати власний стиль життя. Загалом творча сила впливає на визначення мети життєдіяльності людини та визначає шляхи досягнення цієї мети, тобто формує вільну та самодостатню людину.

Цінним внеском А. Адлера у науку є положення про цілісність і унікальність особистості. Важливою тенденцією творчого розвитку індивіда автор вважав прагнення зберегти у цілісності власну індивідуальність та постійно розвивати її. Великого значення у творчому розвитку особистості автор надавав впливу соціуму: батьківщини, людей, які оточують у перші роки життя, адже дитина народжується не з готовими якостями особистості, а лише з їхніми задатками, які формуються протягом життя. Формуючи стиль життя, кожна людина є творцем власної особистості, яку вона створює та творчо розвиває із матеріалу спадковості та отриманого досвіду. Творче «Я» людини – це фермент, під впливом котрого факти навколишньої дійсності трансформуються в особистість людини, яка стає суб'єктивною, динамічною, індивідуальною, цілісною із унікальним власним стилем. Творче «Я», на думку А. Адлера, надає життю сенс, воно створює мету життя та шляхи її досягнення. Тобто, А. Адлер розглядав розвиток особистості як акт творчості, котрий надає особистості унікальність і можливість творчо будувати своє життя [5].

Аналітична теорія особистості (К. Юнг). Її представники продовжили розвиток індивідуальної теорії А. Адлера та стверджували, що життєва мета кожної людини – це повна реалізація власного «Я», тобто саморозвиток неповторної і цілісної особистості. Розвиток людини у напрямі творчого саморозвитку є унікальним, триває протягом життя і спрямований на результат, що отримав назву «індивідуація», котра не просто досягається і завершується самореалізацією у тому числі професійною. Але ця вища стадія саморозвитку особистості доступна найбільш здібним, освіченим, творчим людям. Адже самореалізація на практиці недоступна більшості людей [1, с. 16].

У межах *психоаналітичної теорії* (Е. Еріксон) проблема творчості пов'язується з психологічними та соціальними стадіями розвитку особистості. Пошук і встановлення особистістю власної ідентичності призводить до набуття нею статусу «досягнутої ідентичності». Цей надвисокий психологічний рівень дозволяє людині набути якостей, необхідних для творчого розвитку: критичність та креативність мислення, здатність до самостійних моральних роздумів та вирішальних висновків, стійкість до групового тиску. У психоаналітичній теорії стадій розвитку особистості Е. Еріксона остання, сьома стадія полягає у творчому розвитку людини, розвитку продуктивного мислення, найвищим досягненням цього рівня є творча продуктивність. До характеристик високорозвинутої продуктивності віднесено: глибока зайнятість і занурення у професію, відповідно висока продуктивність роботи; схвильованість необхідністю вирішення соціальних проблем, пов'язаних з професійною діяльністю, відповідно мотивованість до створення оригінальних ідей та проєктів [2, с. 186].

У науковій літературі обговорюється думка, що, починаючи з середини ХХ ст., відбулася переорієнтація педагогічних та психологічних досліджень творчої діяльності у напрямі відмови від унікальності творчості взагалі й творчої особистості зокрема. Уявлення про особливість і унікальність особистості, що зумовлені генетичними відхиленнями від нормального розвитку, зміщується на другий план, з'являється твердження про загальність творчих можливостей, котрі розрізняються лише мірою їх актуалізації.

Представники *гуманістичної концепції* розвитку особистості (А. Маслоу) стверджували, що творча діяльність є універсальною характеристикою тих людей, які здатні до самоактуалізації, а прагнення до творчої діяльності відповідно тотожне високій моральності людини, її самоактуалізації і повній людяності. Саме зі здатністю до творчості пов'язуються характеристики креативної особистості, такі як: відкритість, гнучкість, продуктивність, самостійність, сміливість і скромність. Таким чином, у гуманістичному напрямі досліджень творчого розвитку феномен креативності, тобто творчої здібності, і феномен прагнення до самоактуалізації є одним і тим же [2, с. 25].

У гуманістичній концепції людину визначають як свідомого, активного творця власної особистості, якій властиве прагнення до самовдосконалення. Активність людини зумовлює її бажання до творчості й самодостатності. А. Маслоу розумів як визначальний для особистості потяг до самоактуалізації та самовираження й відповідно до творчого розвитку та творіння добра. За А. Маслоу, сутність особистості полягає у наявності гуманістичних потреб і моральності, толерантності та доброзичливості, але реалізувати їх людина може лише за певних умов. Самоактуалізація розуміється А. Маслоу як прагнення людини максимально розвинути творчі здібності та використати даний природою творчий потенціал. Самоактуалізація, до якої здатна лише невелика кількість людей, дозволяє їм досягти вершини можливостей, вона визначає поведінку особистості. Для особистості, що самоактуалізувалася, притаманні такі риси, як: захоплення професією, орієнтація на творчу професійну діяльність; самостійність думок і рішень, незалежність від оточуючого середовища; толерантність, здатність до розуміння думки інших людей, доброзичливість; спонтанність, гнучкість мислення; прагнення до вирішення нових проблем, рефлексії та усвідомлення досвіду власної діяльності. Визначальною позицією гуманістичної концепції є визнання пріоритету творчого потенціалу людини, визнання творчого розвитку універсальною характеристикою людини, адже творчі здібності надані людині від природи, а творчість є універсальною функцією людини [8, с. 46].

Дослідники, які є прихильниками *феноменологічного напрямку теорій* розвитку особистості, виокремили визначальну якість особистості, здатної до творчої діяльності. Авторська ідея полягала у твердженні, що творча особистість – це вільна особистість, здатна розвивати власне «Я» (К. Роджерс), розвивати свої здібності та таланти, реалізувати власний творчий потенціал, у тому числі на емоційному рівні. Для характеристики такої особистості пропонувалося поняття – повноцінно функціонуюча людина. Головною якістю такої людини є креативність, але продукти творчості у вигляді творчих ідей, проектів, діяльності з'являються тільки у особистості, яка живе яскравим і повноцінним життям. Люди, які здатні творчо розвиватися, прагнуть до конструктивної діяльності, адаптованої до рідної культури, та відповідають особистим потребам; вони здатні гнучко мислити, адаптуватися до нових суспільних умов, але це у будь-якому випадку не можна вважати конформізмом. К. Роджерс у межах цього напрямку розвинув теорію розвитку креативності у кожній особистості. До вимог успішного творчого розвитку людини науковець включив наявність трьох особистісних якостей: відкритість інтелекту, внутрішній локус оцінки, гнучкість у роботі з елементами та поняттями [2, с. 27].

Концепція творчого інтелекту Д. Гілфорда відкрила новий напрям розуміння творчого розвитку особистості – інтелектуалізації проблеми творчого розвитку, але з поняття інтелекту був обраний один компонент, а саме – розумовий. Основною відмінністю, порівняно з попередніми теоріями, стала вимога дослідження творчості на рівні її визначних зразків за допомогою методу наукової абстракції, адже творчість є властивістю звичайної людини і алгоритм цієї діяльності принципово однаковий на всіх рівнях творчості або обдарованості. Задля об'єктивного дослідження творчого розвитку використовувався кількісний аналіз [2, с. 63].

Співвідношення категорій творчого розвитку і професійного мислення по відношенню до основних теорій особистості показано в таблиці 1.

Таблиця 1

Співвідношення категорій творчого розвитку і творчого мислення відповідно до основних теорій особистості

№	Теорія особистості	Представники	Творчий розвиток	Професійне мислення
1.	Інтуїтивізм	А. Бергсон, Т. Рібо, З. Фройд	Творчий розвиток, пов'язаний з інтуїцією	Інтелект (розум) протиставляється інтуїції
2.	Генетичний підхід	Т. Рібо	Творчий розвиток визнається спадково визначеним	Ознак оригінальності мислення людина набуває в процесі навчання та виховання
3.	Психоаналіз	З. Фройд	Головною відмінністю творчого розвитку вважається специфічна мотивація, адже творчість – неусвідомлений процес	Мислення – усвідомлений і контрольований розумом процес
4.	Теорія бісоціацій	А. Кестлер	Розроблена теорія творчого акту, який поєднує свідомі і несвідомі процеси на основі відповідного «емоційного клімату»	Науковий факт емоційно нейтральний. Усунення свідомого контролю може звільнити розум від примусу «дисциплінованої думки»
5.	Біологізаторський підхід	Г. Гутман	Людська творчість визначається як виявлення біологічної творчості на поведінковому рівні	Інтелект людини є виявленням загальної цілісної особистості й посередником між свідомими і несвідомими процесами
6.	Індивідуальна теорія	А. Адлер	Творчість – це вільна, усвідомлена активність, вона робить людину індивідом, здатним до самовизначення.	Творча сила є основним фактором розвитку мислення

			Концепція творчого «Я» передбачає як основний принцип активність особистості	
7.	Аналітична теорія	К. Юнг	Творчість – кінцева мета повної реалізації «Я», тобто становлення неповторного цілісного індивіда	Мислення і почуття – альтернативні способи створення рішень і суджень. Самореалізація людини передбачає рівновагу між ними
8.	Психо-аналітична теорія	Е. Еріксон	Проблема творчості пов'язується з психосоціальними стадіями розвитку особистості. На найвищій стадії «досягнутої ідентичності» особистість набуває якостей, необхідних для творчості	Сутність творчості визначається через категорію мислення, а саме: якостями творчості є незалежність мислення, здатність до складних моральних міркувань і висновків, стійкість до групового тиску
9.	Гуманістична теорія	А. Маслоу, Е. Фромм, К. Роджерс	Творчість є універсальною характеристикою людей, здатних до самореалізації	З творчою здібністю пов'язуються такі розумові характеристики: гнучкість, безпосередність, сміливість, відкритість
10.	Теорія вчинку	В.Роменець	Поняття «вчинок» розкривається категоріями свобода, творчість, саморозвиток, самовдосконалення	Розглядає мислення як вчинок
11.	Концепція творчого інтелекту	Дж.Гілфорд	Творчість є властивістю звичайної, нормальної людини, і структура її принципово однакова на всіх рівнях обдарованості	Творча здібність – «креативність» – ототожнюється з дивергентним мисленням

Аналіз наукової літератури з проблеми творчого розвитку викладача дозволив нам виокремити декілька підходів до розуміння сутності досліджуваного поняття та співвідношення його з педагогічною творчістю, а саме такі підходи: *гуманістичний* – сутність педагогічної творчості пов'язується з творчим розвитком особистості учня з акцентом на цінності та значущість продукту творчості, а творчий розвиток викладача в цьому випадку визначається здатністю до ефективних та нестандартних шляхів вирішення педагогічних проблем, котрі призводять до позитивного результату; *продуктивний* – при визначенні педагогічної творчості увага акцентується на ефективності, результативності та доцільності педагогічної діяльності, а педагогічне мислення розглядається засобом, що забезпечує оптимальне вирішення освітніх проблем; *особистісний* – педагогічна творчість розглядається як професійна майстерність викладача, його мотивованість та особистісні якості, а визначальним чинником вважається прагнення викладача збагатити власний інтелектуальний рівень, потребу в інноваційній діяльності, саморозвитку, активності та самостійності; *інноваційний* – педагогічна творчість викладача ідентифікується з інноваційною діяльністю, спрямованістю на інноваційне вирішення педагогічних проблем, а значення творчого професійного мислення розширюється і охоплює пошук оригінального рішення та шляхів втілення його в практику.

Висновки. Таким чином, у педагогічній науці висвітлено основні підходи щодо визначення конкретних теорій і моделей, котрі відображають сутнісні характеристики категорії творчого розвитку викладача в контексті різних освітніх парадигм. Розглядаються характеристики приналежності до певної освітньої парадигми у межах трьох пріоритетів: біологічного, соціального та гуманістичного. Традиційно до основних критеріїв аналізу теорій творчого розвитку особистості

відносно: біологізаторський підхід, інтуїтивізм, теорію бісоціації, індивідуальну теорію, аналітичну теорію, психоаналітичну теорію, гуманістичну концепцію тощо.

Література

1. Акімова О. В. Деякі питання співвідношення категорій творчості й мислення. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. Випуск 45. Вінниця. 2016. С.14–19.
2. Акімова О.В. Формування творчого мислення майбутнього вчителя: [Монографія]. Вінниця: ТОВ фірма «Пданер», 2013. 340 с.
3. Гарасимів Т. Аналіз основних концепцій есенції поведінки людини. URL: http://science.lp.edu.ua/sites/default/files/Papers/garasumiv_o.pdf (дата звернення: 19.04.2022).
4. Енциклопедія практичної психології. URL: http://psychologis.com.ua/analiticheskaya_teoriya_lichnosti.htm (дата звернення: 12.04.2022).
5. Махній М.М. Історія психології : навчальний посібник. Київ : Видавничий дім «Слово», 2016. URL : <https://makhnii-history.blogspot.com/2018/05/6-4.html> (дата звернення: 02.05.2022).
6. Основні історико-теоретичні концепції у віковій психології. URL : https://pidru4niki.com/1594102437157/psihologiya/osnovni_istoriko-teoretichni_kontseptsiyi_vikoviy_psihologiyi (дата звернення: 02.05.2022).
7. Постригач Н. О. Сучасні філософсько-педагогічні концепції розвитку педагогічної освіти в країнах Південної Європи. Науковий вісник ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2017. Випуск 2 (41). С. 210–212.
8. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2012. 280 с. С.45–50.
9. Філософія освіти : [навч. посіб. / заг. ред. В. Андрущенко, І. Предборської]. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 329 с.
10. Чумак О.В. Парадигма освіти XXI століття : інноваційні аспекти. URL: https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konf1/Chumak.pdf (дата звернення: 20.04.2022).

References

1. Akimova O. V. (2016) Deiaki pytannia spivvidnoshennia katehorii tvorchosti y myslennia. [Some questions of the relationship between the categories of creativity and thinking] Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Pedahohika i psykhohohii. Vypusk 45. Vinnytsia. 2016. S.14–19.
2. Akimova O.V. (2013) Formuvannia tvorchoho myslennia maibutnoho vchytelia [The formation of creative thinking of the future teacher] : [Monohrafiia]. Vinnytsia : TOV firma «Pdaner», 2013. 340 s.
3. Narasymiv T. (2022) Analiz osnovnykh kontseptsii esentsii povedinky liudyny. [The analysis of the basic concepts of the essence of human behavior] URL : http://science.lp.edu.ua/sites/default/files/Papers/garasumiv_o.pdf (data zvernennia: 19.04.2022).
4. Entsyklopediia praktychnoi psykhohohii. [Encyclopedia of Practical Psychology] URL : http://psychologis.com.ua/analiticheskaya_teoriya_lichnosti.htm (data zvernennia: 12.04.2022).
5. Makhnii M.M. (2016) Istoriia psykhohohii : navchalnyi posibnyk. [History of psychology] Kyiv : Vydavnychiy dim «Slovo». URL : <https://makhnii-history.blogspot.com/2018/05/6-4.html> (data zvernennia: 02.05.2022).
6. Osnovni istoryko-teoretychni kontseptsii u vikovii psykhohohii. [Basic historical and theoretical concepts in age psychology] URL: https://pidru4niki.com/1594102437157/psihologiya/osnovni_istoriko-teoretichni_kontseptsiyi_vikoviy_psihologiyi (data zvernennia: 02.05.2022).
7. Postryhach N.O. (2017) Suchasni filosofsko-pedahohichni kontseptsii rozvytku pedahohichnoi osvity v krainakh Pivdennoi Yevropy. [Modern philosophical and pedagogical concepts of pedagogical education in the countries of Southern Europe] Naukovyi visnyk uzhhorodskoho universytetu. Serii: «Pedahohika. Sotsialna robota». Vypusk 2 (41). S. 210–212.
8. Stoliarenko O. B. (2012) Psykhohohiiia osobystosti. Navch. [Personality psychology] posib. K. : Tsentr uchbovoi literatury, 280 s. S.45–50.
9. Filosofiia osvity [Philosophy of education] (2009): [navch. posib. / zah. red. V. Andrushchenka, I. Predborskoi]. Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. 329 s.
10. Chumak O.V. (2022) Paradyhma osvity XXI stolittia: innovatsiini aspekty. [21st Century Education Paradigm: Innovative Aspects] URL: https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konf1/Chumak.pdf (data zvernennia: 20.04.2022).

УДК 378.147

DOI 10.31652/2415-7872-2022-69-52-56

ОЛЕНА ДЖЕДЖУЛА

orcid.org/0000-0001-7004-1500

DzhedzhulaO@ukr.net

доктор педагогічних наук, професор кафедри математики,
фізики та комп'ютерних технологій
Вінницького національного аграрного університету
вул. Сонячна 3, м. Вінниця

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ У КОНТЕКСТІ ГРАФІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розкривається роль професійної відповідальності в інженерній діяльності у сучасному техногенному суспільстві. Визначено особливості технічної діяльності, що забезпечують професійний контекст у графічній підготовці студентів-першокурсників. Визначено потенціал графічних дисциплін для формування професійної відповідальності фахівців технічних спеціальностей. Описано зміст імітаційної гри «Робота відділу технічного контролю», яка сприяє формуванню професійної відповідальності майбутнього інженера та відтворює особливості сучасної технічної діяльності.

Ключові слова: професійна відповідальність, технічна діяльність, графічна підготовка.

OLENA DZHEDZHULA

doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Mathematics,
Physics and Computer Technologies of Vinnytsia National Agrarian University,
3 Soniacna Str., Vinnytsia

FORMATION OF PROFESSIONAL RESPONSIBILITY OF FUTURE ENGINEERS IN THE CONTEXT OF PECULIARITIES OF GRAPHIC TRAINING

The article reveals the role of vocational responsibility in engineering in modern man-made societies. The peculiarities of technical activity which provide a vocational context in the graphic training of first-year academic students (innovation, determination of strategic factors, definition of tools or modes, evaluation of engineering offers, assistance in decision-making) have been defined. Vocational responsibility is considered as a multi-structured personal development, that is determined by the requirements to engineering activities and is assessed by the implementation of effective engineering activities by mastering the profession, formed by readiness for continuous vocational personal self-development. The potential of graphic disciplines (descriptive geometry, engineering and computer graphics) in forming the vocational responsibility of specialists in technical specialties, starting from the first year, has been determined. The content of the imitation game «Operation of the technical control department» has been described, that will help to form a future engineer's vocational responsibility and reproduce the peculiarities of modern technical activities. The suggested game enables you to display the stages of technical control, provides a theoretical discussion of the stages of control, which are impossible at the university. The conducted among students survey confirms the efficiency of the offered game for forming future engineers' responsibility. The implementation of the business game «The operation of the technical control department» has revealed the positive dynamics of understanding the significance of vocational responsibility and the need for continuous improvement of engineers' professional competence.

Key words: vocational responsibility, technical activity, graphic training.

Занепокоєння з приводу професійної відповідальності майбутніх інженерів сьогодні виникає не випадково. Сучасний техногенний світ вимагає глибоких знань техніки та технологій, швидкого прийняття нестандартних рішень, усвідомленості наслідків власної професійної діяльності. Майже 32 % випускників за інженерними спеціальностями за спостереженнями останніх років змінюють професію після закінчення технічних університетів [2,6]. На думку фахівців серед причин такого негативного явища можна назвати не лише недостатню заробітну плату або відсутність роботи за спеціальністю (слід зауважити, що інженерні спеціальності сьогодні, навпаки, користуються попитом), але й фактор професійної придатності, невпевненість у знаннях тощо. Проблема професійної відповідальності на сьогодні не знайшла достатнього висвітлення у наукових дослідженнях й потребує ретельного аналізу та пошуку шляхів її вирішення.

Різні аспекти професійної відповідальності розглядають Бульвінська О. [1], Воєвутко Н. [2], Гузар О. [3], Глінянюк Н. [4], Нагорна Н. [6], Ковальчук В. [7] та інші науковці. Слід зазначити, що шляхи формування професійної відповідальності дослідники тісно пов'язують з питаннями професійно-особистісного розвитку, вихованням, професійною орієнтацією молоді тощо. Наше дослідження спрямоване на пошук шляхів формування даного феномену під час навчання студентів у технічних університетах з урахуванням особливостей технічної діяльності.